

Forfatter: Brandes, Edvard

Titel: Londemann og Clementin.

Citation: Brandes, Edvard: "Londemann og Clementin.", i Brandes, Edvard: *Holberg og hans Scene*, Gyldendal, 1898, s. 214. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandesed_03-shoot-idm140324074155600.pdf (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Holberg og hans Scene

Londemann og Clementin.

I.

Det er disse to Navne, som betegner den Holbergske Komadies Genfødselse i Midten af forrige Aarhundrede.

Da Teatret aabnedes igen efter Pietismens Bodsregimente, strømmede der hurtigt Skuespillere til. Som en Blomst under smudsig Sne, saaledes havde den komiske Evne ligget skjult bag Hykleriets og Bornrthedens Gravlín. Da Holberg kaldte, vakttes alle Spirer til Liv.

Det er forbavsende, hvor mange og hvor rige Kræfter Scenen i denne Periode raader over. Dog kun faa forbliver den gamle danske Komædie tro. Tragedien og det følelsesfulde tyske eller franske Drama, den store Opera og de kokette Operetter tilegner sig, beskyttede af Hof og Direktører, næsten alt, hvad der ejer Talent og Skønhed. Men Clementin og Londemann eksisterer 215blot som Kunstnere i Kraft af Fader Holbergs Velsignelse.

Leander og Leonora søgte og fandt hinanden i hedere erotiske Optrin end Holbergs Pebersvendenatur udmaledede, Pernille foretrak ogsaa en mere raffineret Soubrettedragt og et kokettere Væsen end den borgerlige Tjenestepige turde pynte sig med — kun Jeronimus og Henrik stod fast som Komædiens sikre Støtter.

De to Skuespillere repræsenterer en højst forskellig Kunst indenfor den afstukne Grænse: den ene, Clementin som Jeronimus, er det strængt skolede Spil, som passer for det ordnede Hofteater, den anden, Londemann som Henrik, er det kaade Improvisatorlune, som kunde lyse op i vandrende Trupers Barakker.

Begges Liv er derimod ganske ens. De er begge Præstesønner fra Jylland, blev omtrent samtidigt Studenter og studerede begge Teologi. Clementin havde prædiket adskillige Gange, Londemann havde allerede faaet Løfte om Præstekald, da de danske Aktører rejste Hovedet paa ny. De to Teologer smed Samarien og sprang hurtigst muligt op paa Scenen. De var henved tredive Aar gamle, og de vilde ikke spilde et eneste af deres Manddomskaar — galt nok, at Ungdommen var svunden under Præstetiden.

Holberg havde brugt fransk Hjælp til Uddannelsen af sin første Trup. Det var ogsaa den 216halve Franskmand Pilloy, som gik ham til Haande ved Indførelsen af den anden. Hvordan han dog selv tog sig saavel af Enkeltheder som af den øverste Direktion, derom vidner Traditionen paa mange Punkter. Londemanns Geni blev straks anerkendt, Clementin derimod havde Vanskelighed med at kæmpe sig frem, ogsaa fordi han ikke straks fik Rede paa sit egentlige Fag, men spildte sin Tid med Forsøg i Spradebasse- og Officersroller. Han var jo ung endnu og næppe overtudet om, at gamle Mænd var hans virkelige Specialitet. Først i *Den Stundesløse* brød hans Talent sejrrigt igennem. Og en bekendt Anekdote beretter, hvordan Holberg da — i Aaret 1750 — hersede med ham paa Prøverne. Han kunde ikke faa sin Vielgeschrei naivt stundesløs nok, Skuespilleren lavede sig bestandig for meget til, havde indstuderet det hele altfor nøjagtigt. Til sidst raadede Holberg ham til »at gaa op paa Kammeret og faa Renteskriver N. N. i Tale«. Det hjalp; da Clementin den næste Dag kom paa Prøve og slog Slobrokken forvirret om sig, raabte Holberg: »Dér er Manden, der er han«.

Fra den Stund af beherskede de to Skuespillere uindskrænket den Holbergske Komædie. Aften efter Aften stod de overfor hinanden: den knarvorne Alderdom, som skal bedrages og haanes, og den lykkelige Ungdom, hvem alt skal tilgives. Der findes kun Ros og Overros for deres Kunst i 217de faa Optegnelser om Teatret, der er bevarede, derimod næsten ingen Forklaring eller Motivering. De spillede utvivlsomt genialt, men hvordan?

II.

Hvis man kaster et Blik paa Gert Londemanns Portræt, ser man et Ansigt uden megen Karakter. Næsen lige, Munden en Streg, Kinderne brede Flader, Underlæbe og Hage store og let bevægelige — et

Forvandlingsansigt, hvor Trækkene kan fordrejes og forskydes i et Nu, fordi Underansigtet er stærkt udviklet og løst. Dette Ansigt gaar igen som typisk for Henrik helt op til vor Tid, til Phister og Olaf Poulsen: det tilhører Skuespilleren med de talløse Masker og de mange Stemmer. Den Art Kunst naaede sit Højdepunkt med Phister, hvis Forvandlingsevne var enestaaende; Evnen er ringere hos Poulsen, fordi den moderne Tid langt mere fordrer en indtrængende Satire hos Komikeren end et fantastisk Overmod.

Londemann var Pudsensmageren fra Top til Taa. Blot han viste sig paa Scenen, lo man fra Galleri til Gulv. Han viste sig undertiden ogsaa, hvor han ikke burde: midt under en kedelig Tragedie kunde det hænde, at Londemann efter 218et længere Ophold i Vinkælderen under Teatret stak sit Hoved frem fra Kulisserne og nikkede venligt ud til sit kære Publikum, som en godmodig Konge til sine Undersaatter. En Henrik maatte have Lov til at korte Tiden med alskens Løjer. I Molières *Don Juan* forsvinder Sganarel, da hans Herre æskes til Duel. Da Faren er forbi, kalder Don Juan paa sin Tjener, der har skjult sig bag en Busk. Men Londemann flygtede langt længere bort. Don Juan kalder, og første Gang svarer Sganarel fra Galleriet med et lydeligt Brøl; Don Juan kalder anden Gang, Sganarel vræler fra Korridoren bag Logerne; tredje Raab og tredje Svar: fra Parterret. Med et Publikum, for hvem dette var god Komik, tog Londemann det ikke saa nøje. Naar han ikke huskede sin Rolle, lagde han baade til og tog fra. Som Troels i *Barselstuen* lod han for Eksempel denne falde i Søvn, medens Corfitz tæller Penge. Scenesættelsen var ogsaa saa unøjagtig, at der krævedes Snarraadighed hos en Komiker i mangel af en snæver Vending. Engang var Henriks Liberikjole i *Den politiske Kandestøber* aldeles ikke slæbende lang, som den burde. Londemann gav sig da til at spænde sine Sko i Stedet og forandrede Replikkerne i Overensstemmelse hermed, da Mester Herman spurgte ham, hvad han bestilte.

Mangen lystig Tradition i de Holbergske Stykker skyldes Londemann. Han var for Eksempel den 219første Oldfux i *Den Stundesløse*, der forklædt som Tysker krøb under Bordet, naar Vielgeschrei forfølger sin Plageaand, og løb ud med Bordet paa Ryggen, hvorved han naturligt afparerede Stokkeslagene. Denne Rolle hørte til hans berømteste, fordi den gav ham Anledning til at udfolde sin særlige Evne til Forvandling. Saaledes var ogsaa hans Tamperetsscene i *Maskerade* berømt; han varierede med Lethed sine Stemmer, og da engang en bekendt Højesteretssagfører overværede Forestillingen, imiterede han Mandens Manerer med saa fin Naturtroskab og saa stor Godmodighed, at denne var den første til at applaudere ham.

Han var en dannet Bajads; han passede i saadanne Roller, der efter Rosenstand-Goiskes Ord krævede en stor *Harlequin*. Han maatte nødtigt komme udenfor, hvad der da kaldtes *det nedrig-komiske*. Han gjorde et Forsøg med Justs Rolle i *Minna v. Barnhelm*. Skønt denne skal være en alvorlig Biedermann, var Londemann ligesaa munter og spøgfuld som altid. Hvor han skulde være frastødende og uhøflig mod Kammerpigen, blev han familiær og skælmsk.

Naturligvis var han hjemme i Molières og Regnards Komedier. Han morede sig udmærket med at spille Mascarille i *les précieuses ridicules*, hvor han især boltrede sig med Lyst i Dansen. Han kendte allerede det Træk — som Coquelin endnu benytter — at løfte begge Ben op i Ansigtet 220paa Damerne, hvor Mascarille taler om sine skønne Strømper. I Holberg spillede han alle Henrik'erne og Oldfux'erne, Skolemesteren i *Julestuen*, den pantsatte Bondedreng, Chilian, Jakob Skomager og flere.

Udenfor det Burleske nævnes kun én Mesterrolle. Det er mærkeligt nok Tartufe. Londemann, den glade Skalk, gennemførte Hyklertypen med en Alvor og en rædselindgydende Begærlighed, der paa hvert Punkt dækkede over det ellers saa overgivne Skuespilleransigt. Var det, fordi han, den tidligere Teolog, paa en intim Maade forstod den præstelige Skurk? Eller var det, fordi han havde oplevet og lidt under Tartuferiets Herredømme her i Danmark, og nu hævnedes sig for sin ødelagte Ungdomstid — den Gang, da han ikke kunde dyrke sin Kunst? Maaske begge Dele forenedes til at skabe et Mesterværk. Han spillede Rollen med uforandret Indignation endnu paa en Tid, hvor vor første Teaterkritiker RosenstandGoiske fandt Stykket »skadeligt for Religionen« og umoralsk og dets Repliker »uanstændige at sige paa Teatret«.

Det er en stor Ære for den stakkels Yorick at have spillet Tartufe i Aandsfrihedens Tjeneste. Han soner dermed, hvad vilde Løjer han har bedrevet. Det var en Spas for ham at agere, og han fornøjede sig lige saa meget selv dermed som Publikum. Udenfor Scenen var han tungsindig 221— for han var baade syg og fattig. Da han døde, efterlod han Hustru og Børn i de trangeste Kaar. Men saasart han satte sin Fod paa Teatret, glemte han alle Livets Plager — Sygdom, Tungsind og Fattigdom. Han optraadte sidste Gang den 10. Februar 1773 som Crispin i Regnards *Testamentet*. »Døden spillede paa hans Læber« — siger et Øjenvidne — »og Sygdommen havde udbredt sine Plager og Rædsler over alle hans Ledemod, men jeg saa' dog gennem alle disse Lidelser intet uden den overgivne Crispin«. — Man syntes, da han kort efter døde, at han tog den sande Komedie med sig i Graven.

III.

Niels Clementin er Londemanns Modsætning, lige saa stræng og behersket, som denne er løs og kaad — straks gammel i sin Kunst, medens Londemann er ung til sin Død. Allerede fra Skoletiden lyder der Beretninger om Clementins Flid. Han var en nøjagtig Discipel, der lærte sine Lektier til Punkt og Prikke, og han havde som Skuespiller ikke glemt en Smule af sin Skoleflid. Han kom fuldt forberedt til Prøverne, og han vænnede sig efterhaanden til en næsten smaalig Indstudering. De andre Skuespillere, som vagabonderede 222i deres Roller som i Livet, drillede ham derfor gærne. Rahbek fortæller, at han saaledes havde vænnet sig til et uforandret Spil, at han blev forlegen og fortrædelig, hver Gang en af hans Medspillende stod paa et andet Sted, end det hvor Clementin, enten paa Prøven eller ved de tidligere Forestillinger, var vant til at finde ham. Da Clementin en Aften spillede Molières Gerrige, overtalte man den Skuespiller, der var Mester Jakob, til ikke efter Sædvane at gaa paa højre Side af Harpagon, naar Jakob optraadte som Kusk, og skifte Plads til venstre, naar han var Kok, men blive paa samme Side begge Gange. Følgen var, at Clementin saaledes tabte Fatningen, at han vedblev at tale til den Side, hvor Mester Jakob plejede at staa, uagtet han hørte og saa', at han ikke var der. Naar han agerede Jeronimus overfor Londemanns Henrik, blev den komiske Kraft forhøjet, fordi den enes grænseløse Pertentlighed stod i naturlig Modsætning til den andens ubændige Laden-fem-være-lige.

Hvordan han saa ud? Vi véd det ikke. Intet Billede er bevaret af denne store Mester. Vi erfarer kun, at hans Spils Virkning for en stor Del beroede paa hans Blik og de fine Bevægelser om hans Mund. Han havde store og klare Øjne, der efter Behov kunde skifte fra Lys til Mørke, og han kunde paatage sig alle Miner uden at gøre Grimasser. Hvad der altid roses hos ham, 223er de smaa, hurtige Overgange i Minespillet, der kom ligesaa naturligt som komisk. For Eksempel i *Den honnette Ambition*, hvor Jeronimus søger Støtte hos Pernille. *Den dramatiske Journal* skriver: »Baade Tonen og Ansigtet viste Nysgerrighed og tillige en vis Forsikring om at blive medholdt og tilfredsstillet ved hendes Svar, lige til han hørte hende sige: »Saasom jeg hverken kan sove o. s. v.«, thi da sagde Minen Vrede, som tiltog med Pernilles Næsvished«. Eller man læse Journalens Beretning paa dens daarlige Dansk om Clementins Sganarel i *Det tvungne Giftermaal*: »Hvor fornøjet først — hvor rigtig forandrede han ikke sit Ansigt, naar han faar at høre af sin Kærestes Mund, hvordan hun vil have det; hvor stiger ikke hans Misfornøjelse, hvor uforlignelig udførte han ikke den komiske Situation i sidste Scene, naar Broderen rækker den blotte Kaarde paa den ene og Faderen med Datterens Haand paa den anden Side? Med hvor stor Uvillighed, hvor stor Afsky søgte han ikke at tage hendes Haand? og da han ser Kaarden, hvor skrækkedes han ikke og med hvilken betydende og treven Mine bekvemmede han sig ikke til at tage hendes Haand«. — Han ekscellerede i saadanne Finesser som at træffe Forskellen mellem borgerlig og adelig Vigtighed; han kunde vise Arrigskab eller Ængstelse blot ved en Trækning; han kunde — ligesom Londemann — med Lethed paatage sig et fremmed 224Mæle, naar den gamle skulde vrænge efter sine uforskammede Medspillende, for Eksempel i den Stundesløses Scene med Tyskeren, hvor Vielgeschrei parodierer dennes *allzudriestig*.

I Holberg spillede han alle Jeronimus'er, Corfitz i *Barselstuen*, Herman v. Bremenfeld, Vielgeschrei, Per Degn, Jacob v. Tyboe og Diderich Menschenskræk. De sidste to Figurer alene lykkedes ham ikke ganske. Han var, som man kan tænke, ikke bred nok i sin Tale og Holdning til at udfylde de stortalende Soldaters Mundering. Det laa ikke for ham »at bralle op« — tværtimod, han maatte fint udarbejde sine komiske Virkninger og saa drysse dem som en Støvregn over Tilskuernes Hoveder.

Som alle store Komikere troede han, at han besad Evne til det Tragiske. Men hans Forsøg i det rørende mislykkedes. Hans gamle Mænd var ikke mer sentimentale end Holberg selv.

Han døde faa Aar efter Londemann og optraadte mærkeligt nok sidste Gang i samme Stykke, hvori denne tog Afsked med Scenen.

Disse to geniale Skuespillere holdt den Holbergske Komædie i Erindring og Anseelse paa en Tid, hvor man langsomt begyndte at vende sig med kræsen Fornemhed bort fra dens stærke og sunde Kost. De repræsenterer to Sider af den store Digtets Væsen: det tørre og snævre Lune, skabt af den gammelmandsagtige Ræsonnørs vidfulde 225Forstand, og den kaade hovedstadskrydrede Ovenud-hed, ved hvis Hjælp den fattige Student havde baaret sit kummerlige Liv.

Londemann og Clementin som Henrik og Jeronimus tog hver sin Halvpart af Holbergs Natur.